

УДК 398.8

Вікторія Ірклієнко,
м. Полтава

АКСІОСФЕРА УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ СВЯТ

У статті аналізується зміст українських народних свят і переконливо доводиться, що він розкриває прагнення людини до сповідування загальнолюдських і національних цінностей – справедливості, радості за ближнього, взаємопідтримки та взаємодопомоги, надії на краще майбутнє та щасливу родину, мир і злагоду, порозуміння, працьовитість, шанобливе ставлення до природи, зв'язок поколінь тощо.

© В. Ірклієнко, 2015

Саме такі цінності є сьогодні пріоритетними у вихованні молодого покоління та духовно-моральному розвитку особистості.

Ключові слова: народне свято, духовно-моральний розвиток, зміст народного свята, цінності (загальнолюдські, національні).

Постановка проблеми. Сучасний етап життя України характеризується політичними, економічними, духовними змінами, пов'язаними з утвердженням державності і суверенітету. Соціальне оновлення суспільства передбачає активізацію духовного потенціалу народу.

Сучасні соціологічні концепції акцентують увагу на руйнівному впливові інформаційного суспільства на людську особистість. Активізуються технократичні тенденції, виникає «технічна цивілізація», «ділова культура», нівелюється особистість, що дегуманізує суспільство, заперечує естетична та духовне начало в багатьох сферах людського життя. Процеси модернізації в суспільстві обумовлюють до деякої міри зміни у внутрішньому світогляді людини, в її духовних орієнтаціях у бік дегуманізації, які виражаються у пропагуванні культу грошей, жорстокості, розпусти. Духовні цінності – добро, совість, милосердя – відходять на другий план, а найціннішим стає культ грошей, жорстокості, багатства за будь яку ціну. Революція гідності довела, що суспільство потребує суспільної уваги та державного захисту моральної, відповідальної, чесною, порядною особистості. Духовно-моральне виховання українського громадянина має бути зорієнтовано на загальнолюдські та національні цінностей, високі ідеали у своєму життєвому самовизначенні, на прагнення духовного саморозвитку й самовдосконалення, щоб у відповідних ситуаціях і обставинах виявити свої найкращі якості. З огляду на вищезазначене базисні культурні цінності суспільства мають стати перешкодою руйнування не тільки людського образу в цілому, а й психіки з її інтелектуально-емоційними законами.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема духовності та морального виховання завжди була важливою у наукових розвідках філософів, педагогів, культурологів, у творчій діяльності мистецьких авторитетів, зокрема Г. Ващенко, М. Драгоманова,

М. Монтесорі, Лесі Українки, С. Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Т. Шевченка тощо. Проблеми духовно-моральних ціннісних орієнтацій висвітлюються в низці сучасних наукових праць І. Беха, В. Болгаріної, А. Гурової, І. Зязюна, Н. Іванової, М. Мельничук, Л. Москальової, Л. Сохань О. Єрмоленко тощо.

Зазначимо, що духовні орієнтири суспільства, держави, нації представлені у національній системі виховання, національних традиціях, які відстоювали М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський. Аналіз рис української ментальності дозволяє говорити про те, що більшості з них властивий естетичний фактор (Д. Чижевський, О. Кульчицький, Г. Сковорода, І. Юрас). Тому повернення до культурних надбань народу, відкриття забутих пам'яток, повернення видатних імен учених, композиторів, художників, політиків забезпечує сприятливі умови для розвитку особистості.

Мета статті – довести, що народні свята, які побутують на території України, є основою процесу духовно-морального розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Суттєве місце серед духовних та естетичних цінностей займають українські народні свята як невід'ємний компонент національної культури. Різні аспекти становлення, розвитку та функціонування народних свят висвітлені у роботах М. Арандаренка, Ф. Вовка, О. Воропая, С. Килимника, О. Ковальчук, Г. Маковій, М. Маркевича, В. Пасека, В. Скуратівського, В. Соколова, П. Чубинського тощо. Народні свята, які побутують на Україні, дають дитині цілісне уявлення про художню картину світу, встановлюють зв'язок мистецтва з життям. Це обумовлюється тим, що народні традиції і звичаї характеризуються поліфонічним впливом на особистість, синтетичним використанням засобів музичного і літературного фольклору, народних танців і ігор, декоративного, прикладного, театрального, хореографічного мистецтва. Всі види мистецтва, представлені у народних святах, відображають систему знань про оточуючий світ, розкривають переживання особистості стосовно дійсності і мають однаковий зміст, мету, ідею, сюжети. Спільні категорії – темп, тембр, динаміка, ритм, імпровізація – являються

синтезуючим фактором мистецтвознавчих аспектів народних традицій і обрядів. Народне свято – це урочиста, знаменна, важлива подія у житті людини. Людина здавна намагалася прикрасити важливі події у своєму житті і протягом багатьох століть викристалізувалася сучасна система народних свят, яка побутує на Україні і зокрема на Полтавщині.

Ознайомлюючи дитину з народними святами, які на сьогодні побутують на території України, констатуємо, що у їх змісті знаходимо поєднання двох культур – язичеської (поганської, дохристиянської) і християнської. Протягом багатьох віків відбувався процес взаємопроникнення, взаємозбагачення культур, намагання зрозуміти, прийняти чи відторгнути ті чи інші знання, символи, атрибути, алгоритм ритуалів та обрядів. Але на сьогодні ми маємо систему народних свят, яка відображає специфіку світосприйняття українця, його відношення зі всесвітом, з природою, суспільством, людиною і відображає синкретичне поєднання двох релігій (дуалізм).

Зазначимо, що народні свята представлені родинно-обрядовими та календарно-обрядовими. Основою родинно-обрядових свят є ті події, які стали основними, головними в особистому, родинному житті людини: народження, одруження, поховання. Недарма в народі говорять: «На людину у житті дивляться три рази – коли вона народжується, коли вона одружується і коли вона помирає».

Основою календарно-обрядових свят є своєрідний календар річного циклу, який залежав від сонцевороту та сонячної сили, від аграрного календаря, хліборобських уявлень. Саме це дозволило нашим пращурам чітко фіксувати зміни у природі, прогнозувати температурні режими, завбачувати погоду. Українці ставилися до природи як до живого організму, вважаючи себе його частиною. Тому людина існувала у природі за її законами, у любові і гармонії і приймала її як живу істоту. Наділення богів (Перуна, Даждьбога, Хорса, Велоса (Волоса), Стрибога, Ладу, Ладю, Ярило тощо) людськими якостями та зовнішністю, звертання до сил природи (наприклад, до Мороза-Морозенька) як до живих істот свідчить про те, що протягом багатьох віків наші пращури сповідували віру у природу, яка їх

годувала і оберігала. Тому господарське життя чітко регламентувалося календарно-святковою структурою і відповідно календарно-обрядові свята поділяються на зимові, весняні, літні та осінні відповідно до пір року.

Розкриваючи зміст народних свят слід підкреслити їх спрямованість на виховання загальнолюдських якостей: справедливості, правдивості, чуйності, співчуття, вдячності; працелюбства, на гармонізацію відносин між колективом і особистістю, між особистістю і державою, між особистістю та природою; на розвиток і становлення духовної особистості.

Зрозуміло, що святкування сьогодні деякою мірою відрізняється від святкування багато років тому, але духовні цінності, прагнення людини залишаються традиційно незмінними – свобода, родина, рідний край, його процвітання, щасливе дитя у мирі та злагоді. Наприклад, свято Катерини (7 грудня) традиційно вважається святом дівочої долі, але в той же час побачимо у ньому свято дівчинки, дівоньки, яка повинна бути лагідною, доброю, виваженою, толерантною, повинна відповідно поводитися і спілкуватися, естетично одягатися, бути гарною господинею, знати і у майбутньому уміти виконувати традиційні функції української жінки.

Свято Андрія (13 грудня) доцільно розглядати як свято хлопчика, юнака, тим більше, що ім'я Андрій з грецької перекладається як «чоловік», «муж». Важливо підкреслити чесноти, риси характеру хлопця, показати традиційні види діяльності чоловіка, його роль у функціонуванні родини, громади, його відповідальність, мужність, сміливість.

Не менш цікавим є свято Наума, яке припадає на 14 грудня і яке на сьогодні майже не святкується. А в народі вважалося, що Наум – покровитель знань, добродійства і розуму. Про нього говорили: «На Наума наука на ум іде». Саме цього дня батьки відправляли дітей до школи, у ремісничих цехах при братствах майстри набирали собі учнів, відбувалися професійні посвяти, починали освоювати музичні інструменти (вчилися грати на бандурі, сопілці). Це було пов'язано з переконаністю людей в тому, що початок занять саме у цей день сприятиме успішному засвоєнню знань. Це свідчить про шанобливе і поважне ставлення

до людини розумної, мудрої, здатної прийняти відповідальне життєве рішення.

Не менш важливим є свято Миколая (19 грудня). У народі це найулюбленіший святий і саме йому присвячені дві дати у рік – зимою і весною. Вважається, що він рятує мореплавців та утопаючих, звільнює засуджених, опікується тваринами. Але особливо він любить дітей і малеча чекає від Миколая подарунків, який дарується тільки слухняним діткам за усі добрі справи, що зробили дітлахи протягом року. Важливим є те, що саме в цей день ми говоримо дитині як ми її любимо, що вона найкраща у світі, бо дитина має відчувати любов до себе, її необхідність та значущість у житті дорослих.

Найбільш яскравими, театралізованими, мистецькозabarвленими є зимові свята – Різдво), Щедрий вечір (Щедра кутя, Маланка), Новий рік (Василя), Водохреща (Йордана, Водоші), Стрітєння, Масляна. Після закінчення роботи на землі вільного часу було вдосталь, то його заповнювали народними святами, які мали функції захисту людей від впливу злих сил, особливо небезпечних у цей період, забезпечення добробуту й щастя сім'ї у наступному році, визначення перспективи на майбутнє тощо. Обряди колядування, «Водіння Кози», «Вертеп», щедрування, посипання спрямовані на прославляння, віншування, поздоровлення господарів та їх дітей, прославляння їх чеснот – працьовитості, любові до ближнього, мудрості, виваженості тощо. Вважалося, що чим більше до хати завітає привітальників, тим щедрішим буде врожай, тим багатшим буде господарство, тим щасливішою буде родина. Це єднало сім'ю, громаду, підкреслювало зв'язок поколінь, наступність традицій поведінки та спілкування.

Весняні святкування базувалися на поклонінні силам природи, возвеличуванні Сонця, Весни, прославлянні Землі-годівниці; символізували початок нового через тепло і світло, які дають життя і сподівання на хороший врожай, успішність у своїй діяльності. Життєве ставлення до весняних свят – це розуміння і усвідомлення людиною нового: нового етапу у житті, нового виду діяльності, нових подій, нових зустрічей, що є важливим для

прогнозування своєї подальшої долі, виваженого ставлення до прийняття рішень, усвідомлення власних дій.

Центральним святом літнього циклу є свято Івана Купала (6 липня) як поклоніння силам природи через культу води, вогню, через виконання обрядів плетіння вінків, стрибання через вогонь, збір трав, через наділення природи магічними властивостями. А ще це свято пов'язано з пошуком особистого щастя, надіями на щасливе майбутнє у колі родини.

Важливим елементом життєдіяльності українців восени є збирання врожаю, якого вони чекають протягом багатьох місяців. Жнива – пора тяжкої праці, але водночас і найщасливіший час для селянина-хлібороба, який радіє врожаєві – основі його добробуту. У жнивях розрізняють початок жнив – зажинки, самі жнива та закінчення обжинки. У зв'язку з цим групуються і основні обрядові дії. Важка іноді виснажлива праця на землі, працюючий господар, підтримка один одного, взаємодопомога, вдячність Землі і силам природи за багатий врожай, радість за результати своєї праці – саме такі цінності складають основу осінніх свят.

Висновки. Досліджуючи проблему духовно-морального виховання у контексті сучасності, слід зазначити, що відбувається нівелювання поняття добра, совісті й милосердя, для декого багатство є найвищою цінністю, його досягнення можливе будь-якими засобами, за будь-яку ціну. Чесна, порядна, працююча, розумна людина виявилася поза суспільною увагою й державного захисту.

Зазначимо, що система народних свят знайомить нас із цікавим і неповторним світобаченням наших пращурів, показує святочне ставлення до природи, їх знання про людину, закони моралі, почуття. Якщо ми хочемо зрозуміти, хто ми, що нас єднає, що зробило нас великою нацією, якщо ми хочемо стати кращими, досконалішими, ми маємо знати нашу історію, культуру, традиції.

Народні свята містять духовні цінності нації, розкривають пріоритети духовного виховання підрастаючого покоління, їх підготовка дає підстави для створення умов реалізації духовного, інтелектуального, художнього, організаторського, творчого потенціалу особистості. Основним напрямком роботи педагога

має стати допомога особистості в усвідомленні особливості своєї індивідуальності, свого внутрішнього світу, визначення своїх можливостей у процесі різноманітних видів діяльності, яка має базуватися на визнаних загальнолюдських духовних цінностях української нації.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2 т. – Мюнхен : Українське видавництво, 1958. – Т. 1. – 449 с.
3. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи : монографія / І. Л. Сіданіч, О. П. Кислашко. – К. : Дорадо-Друк, 2012 – 496 с.

Викторія Іркиленко

АКСИОСФЕРА УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ ПРАЗДНИКОВ

Процесс национально-культурного возрождения расширяет возможности отстаивания самобытности национальной культуры как неотъемлемого элемента европейской культуры. В статье раскрываются общечеловеческие и национальные ценности, закодированные в системе народных праздников. Последние отражают 1) специфику мировосприятия украинца, его отношения с природой, обществом и человеком; 2) дуализм украинского религиозного мировоззрения; 3) объединяют различные виды искусства (музыкальное, изобразительное, театральное, хореографическое, литературное), что создает условия для формирования духовного потенциала личности – высочайшей ценности нации.

Анализ содержания народных праздников позволил констатировать, что оно раскрывает стремление человека к исповеданию общечеловеческих ценностей – справедливости, радости за успехи ближнего, взаимоподдержки и взаимопонимания, надежды на лучшее будущее и счастливую семью, мира, преемственности поколений, прославляет трудолюбие, уважительное отношение к природе. Например, праздник Екатерины (7 декабря) традиционно считается праздником девушек, где опоэтизируется женский идеал (нежность, доброта, сдержанность, красота, гостеприимство, хозяйственность и т.д.); праздник Андрея (13 декабря) прославляет мужские добродетели (ответственность, мужество, смелость, ловкость и др.); праздник Наума (14 декабря) воспевае знания, разум, мастерство. Именно такие ценности являются сегодня приоритетными в духовно-нравственном воспитании подрастающего поколения.

Ключевые слова: *народный праздник, духовно-нравственное развитие, содержание народного праздника, ценности (общечеловеческие, национальные).*

Viktoriiia Irkliienko

AXIOSPHERE OF FOLK HOLIDAYS

The process of national and cultural renaissance increases the possibility of defending national identity and preserves its culture as a necessary element of European culture. In the article the importance of spiritual development of personality is notes; leveling of spiritual priorities of Ukrainian nation that is caused by socio-political, economic, cultural and historical reasons is stated.

Today we have a system of national holidays that reflects the specific worldview of Ukrainian, his relationship with the universe, nature, society and man. Folk holiday syncretically combines music, fine arts, theater, dance, literature, reproduces and deepens the emotional and aesthetic, artistic and creative, modal and intellectual components of social consciousness, creates conditions for the effective development of natural inclinations and talents of every citizen of the state, the formation of spiritual potential of the personality – the highest values of the nation. Thus, St. Catherine's Day (December 7) is traditionally considered a girlish holiday that praises female ideal (gentleness, kindness, balance, tolerance, beauty, hospitality, housekeeping skills, etc.); St Andrew's Day (13 December) as the holiday of boys and young men glorifies male virtues (responsibility, courage, heroism, agility, determination, commitment, etc.); St. Nahum's Day (14 December) praises knowledge, intelligence, mastery and professionalism.

Analyzing the whole content of national holidays, we can state that it reveals the human desire to profess universal values – justice, joy for the neighbor, mutual support and mutual aid, hope for a better future and a happy family, peace and harmony, understanding, hard work, respect for nature, liaising generations etc.. Such values are now a priority in the education of the younger generation, spiritual and moral development of the individual.

Keywords: *national holiday, spiritual and moral development, content of national holiday, values (generally human, national).*

References

1. Beh, I. D. (2012) Osobystist' u prostori duhovnogo rozvytku : navch. posib. [Personality in the space of spiritual development], Kiev, Akademvydav, 256 p. (in Ukrainian).
2. Voropaj, O. (1958) Zvychai' nashogo narodu. Etnografichnyj narys [Customs of our nation. Ethnographic sketch], Vol. 1, Mjunhen, Ukrai'ns'ke vydavnyctvo, 449 p. (in German).
3. Sidanich, I. L. Kyslashko, O. P. (2012) Duhovno-moral'ne vyhovannja ditej v istorii' pedagogiky ta vitchyznjanoi' shkoly : monografija [Spiritual and moral education of children in the history of education and national school], Kiev, Dorado-Druk, 496 p. (in Ukrainian).

Одержано 12.05.2015 р.